

Костянтин Марисюк
Національний університет “Львівська політехніка”,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
ORCID : 0000-0002-7483-3836

ДО ПИТАННЯ ПРО МОДЕЛІ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯНЬ

<http://doi.org/10.23939/law2022.35.364>

© Марисюк К., 2022

Проаналізовано основні моделі криміналізації діянь.

На основі врахування принципів та підстав криміналізації (декриміналізації) законодавчий орган створює нову кримінально-правову норму (або навпаки змінює чи скасовує існуючу). За цього розробляються попередні моделі нової норми, які повинні відповідати різним, подекуди суперечливим вимогам.

Безумовно, під час створення таких моделей потрібно вирішити ряд питань, які належать до обсягу та змісту диспозиції нової норми, її санкції, співвідношення з чинним кримінальним, кримінально-процесуальним, виправно-трудовим законодавством.

Одна з головних умов оптимальності законодавства зводиться до дотримання вимог його внутрішньої узгодженості, а також до низки пов'язаних із нею вимог: відсутність прогалин закону та зайвості заборони; визначеність та єдність термінології. Якщо тлумачення змісту чи значення терміна, який міститься у нормативно-правовому акті, може виявитися складним для його адресату, то такому терміну доцільно надати легальне визначення, навіть якщо це призведе до збільшення тексту; доцільність – можливість створення, зміни та наступного застосування положень кримінального закону, виходячи з потреб суспільства та держави, для досягнення певних цілей, з урахуванням загальноправових принципів у чітко встановлених законодавчих межах, що виявляється в побудові норм кримінального закону, визначенні їх структури, місця розташування в самому кримінальному законі та встановлення співвідношення з іншими положеннями Кримінального кодексу.

Ключові слова: закон, справедливість, кримінальна відповідальність, права, обов'язки.

Постановка проблеми. На основі врахування принципів та підстав криміналізації (декриміналізації) законодавчий орган створює нову кримінально-правову норму (або, навпаки, змінює чи скасовує існуючу). За цього розробляються попередні моделі нової норми, які повинні відповідати різним, подекуди суперечливим вимогам.

Безумовно, під час створення таких моделей потрібно вирішити ряд питань, які належать до обсягу та змісту диспозиції нової норми, її санкції, співвідношення з чинним кримінальним, кримінально-процесуальним, виправно-трудовим законодавством.

Аналіз дослідження проблеми. Питання аналізу основних моделей криміналізації діянь слугували предметом наукових розвідок таких науковців, як: О. Готін, В. Кудрявцев, А. Ткачук та ін.

Мета статті. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті неможливо розкрити всі питання, пов'язані з усіма підходами до настільки широкої та багатогранної теми, ми звернемо увагу лише на найбільш значимі та цікаві, на нашу думку, питання, та й то лише у частині базових положень, залишивши все інше для подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає В. Кудрявцев, у постановці і вирішенні всіх цих питань виникають як загальні теоретико-правові, так і специфічні для кримінального права аспекти. До загальних можна віднести, наприклад, співвідношення між абстрактним формулюванням статей закону та їх конкретністю, казуїстичністю, між імперативністю і диспозитивністю у виборі санкцій тощо. Специфічні для кримінального права аспекти – це, насамперед, обсяг і зміст нового складу злочину та суворість покарання за його вчинення [1, с. 240]. У контексті цього питання ми торкнемось лише першого аспекту, оскільки питання покарання за вчинення діяння знаходиться в площині проблем пеналізації діянь, про які йтиметься пізніше.

Вирішення зазначених питань є здебільшого в межах альтернатив, утворених суперечливими вимогами, а часом і полярно протилежними. Наприклад, чи повинна конкретна диспозиція норми бути узагальненою або казуїстичною? По суті справи, саме питання про те, чи створювати нову норму, знаходиться між двома крайніми полюсами, один із яких пов'язаний із прагненням до стабільності кримінального законодавства, а інший – з неминучістю його мінливості.

Без сумніву, всі ці суперечливі вимоги до норми об'єктивні і, в принципі, непереборні. У ряді випадків вони зумовлені різноплановими функціями, які здійснює правова система. Наприклад, кримінальне право захищає людину, але водночас воно ж її і карає. Згідно з статтею 2 Кримінального процесуального кодексу України, завданням кримінального провадження є, серед іншого, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, і жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Методи, необхідні для досягнення кожної з поставлених цілей і завдань, різні, а часом і не цілком сумісні. Проте всім цим вимогам нова норма повинна відповідати.

Слушною видається думка В. Кудрявцева, про те, що сформулювавши суперечливі вимоги до кримінально-правової норми як два протилежні полюси, то між ними і буде знаходитись той інтервал, у якому повинно бути знайдено найкраще рішення, створена так звана оптимальна норма [1, с. 244].

Автор зазначає, що можна знайти рішення, яке відповідає обом суперечливим вимогам, наприклад, шляхом створення двох або більше взаємопов'язаних інститутів. Так, вважаючи підставою кримінальної відповідальності саме діяння, ми конструємо склад злочину, де особа злочинця відображена лише деякими формальними ознаками. Наявність складу злочину – необхідна і достатня підстава для визнання особи винною і притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення, але аж ніяк не достатня для того, щоб обрати їй належну міру відповідальності. Водночас в інституті призначення покарання на перше місце виступає особа злочинця. В крайньому разі, повинна виступати, якщо головною метою покарання визнається виправлення і перевиховання правопорушників. За цього компенсується однобічність діяння як підстави відповідальності [1, с. 245].

В інших випадках суперечливі вимоги неможливо роз'єднати, оскільки вони належать до одного інституту, до одного й того ж питання. До того ж неможливо знайти таке рішення, яке одночасно відповідало б обом протилежним вимогам. Так, диспозиція кримінально-правової норми не може бути одночасно абстрактною і казуїстичною, санкція – водночас і суворою, і м'якою. *Очевидно, рішення має розташовуватися між цими крайнощами: наприклад, санкція повинна бути в міру суворості. Але яка ця міра? Які критерії є її основою? Це питання, які потребують оптимального рішення.*

В. Кудрявцев вказує, що один із методів послідовного наближення до такого рішення полягає у скороченні числа альтернатив, зменшенні інтервалу між крайніми позиціями. Це скорочення найпростіше провести за допомогою відкидання явно неприйнятних альтернатив як з одного, так і з іншого

боку. Тим самим діапазон для вибору рішення суттєво звужується, хоча часом і залишається досить невизначеним. Подальший підхід до вибору оптимального рішення передбачає перехід від негативних критеріїв (“надмірної казуїстичності”, “надмірної суворості” тощо) до позитивних, що зв’язує таке рішення з його передбачуваними соціальними та юридичними наслідками. В результаті (якщо оптимальне рішення буде знайдено) досягається та міра співвідношення суперечливих вимог, яка може бути охарактеризована як діалектична єдність протилежностей, яка відповідає сукупності реально існуючих життєвих обставин.

Розглянемо трохи детальніше критерії створення оптимальної моделі, що належать до конструювання диспозиції нової кримінально-правової норми.

Однією з вимог до диспозиції норми є оптимальність її обсягу і змісту. Як вже неодноразово зазначалось, норма кримінального закону має передбачати тільки ті діяння, які дійсно небезпечні для суспільства і з якими вести боротьбу можна тільки кримінально-правовими засобами. Така вимога є дещо невизначеною: вона знаходиться в інтервалі між криміналізацією максимального числа діянь та між межею, що відмежовує кримінальну відповідальність від адміністративної, цивільної, дисциплінарної.

Звичайно, необхідна широта криміналізації може бути правильно визначена лише з урахуванням всіх ознак складу злочину: об’єкта, суб’єкта, об’єктивної та суб’єктивної сторін. Це означає, що кожна з цих ознак повинна бути сформульована відповідно до критеріїв, які, як вже зазначалось, зводяться до оцінки цих ознак з чотирьох позицій, а саме: а) відповідність соціально-політичним і моральним цінностям суспільства; б) відповідність чинній правовій системі; в) практична застосовність майбутньої норми; г) її економічна доцільність. За цього повинні бути враховані не тільки безпосередні, а й віддалені результати дії нового закону, включаючи латентні (приховані) наслідки. Таким чином, завдання вибору оптимальної конструкції виявляється досить складним.

Крім того, конструювання оптимальної моделі кримінально-правової норми неможливе без врахування правил та вимог законодавчої техніки.

Законодавча техніка – система засобів, прийомів та правил, які використовуються для найбільш точного та послідовного виразу волі законодавця у нормативних актах [2, с. 12].

Одна з головних умов оптимальності законодавства зводиться до дотримання вимог його внутрішньої узгодженості, а також до ряду пов’язаних з нею вимог:

- відсутність прогалин закону та зайвості заборони;
- визначеність та єдність термінології. Якщо тлумачення змісту чи значення терміна, який міститься у нормативно-правовому акті, може виявитися складним для його адресата, то такому терміну доцільно надати легальне визначення, навіть якщо це призведе до збільшення тексту;
- доцільність – можливість створення, зміни та подальшого застосування положень кримінального закону, виходячи з потреб суспільства та держави, для досягнення певних цілей, з урахуванням загальноправових принципів у чітко встановлених законодавчих межах, що виявляється в побудові норм кримінального закону, визначенні їх структури, місця розташування в самому кримінальному законі та встановлення співвідношення з іншими положеннями Кримінального кодексу [3, с. 95–98].

Висновки. Підсумовуючи, можна констатувати, що тільки за умови комплексного застосування викладеної системи факторів та знань, які утворюють теорію криміналізації, можливе отримання позитивного результату під час створення чи вдосконалення кримінального законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кудрявцев В. (1982). Основания уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация). М. : Наука. 304 с.
2. Ткачук А. (2002). Законодавча техніка: практичний посібник. К. : Інститут громадського суспільства, 268 с.
3. Готін О. (2005). Підстави криміналізації діянь. *Право України*. № 2. С. 95–99.

REFERENCES

1. Kudryavtsev, V. (1982). *Osnovaniya uголовno-pravovogo zapreta (krimynalizatsiya i dekriminalizatsiya) [Grounds for criminal prohibition (criminalization and decriminalization)]*. M. : Nauka. 304 p.
2. Tkachuk, A. (2002). *Zakonodavcha tekhnika: praktychnyy posibnyk [Legislative technique]*. K. : Instytut hromads'koho suspil'stva. 268 p.
3. Hotin, O. (2005). *Pidstavy kryminalizatsiyi diyan' [Grounds for criminalization of acts]*. *Pravo Ukrainy*. No. 2. Pp. 95–99.

Дата надходження: 17.05.2022 р.

Kostyantyn Marysyuk

Lviv Polytechnic National University,

Doctor of Law, Prof.

Department of Criminal Law and Procedure

Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education,

ORCID : 0000-0002-7483-3836

ON THE QUESTION OF THE MODEL OF CRIMINALIZATION OF ACTIONS

The article is devoted to the analysis of the main models of criminalization of acts.

Based on the principles and grounds of criminalization (decriminalization), the legislature creates a new criminal law (or, conversely, changes or repeals the existing one). At the same time, preliminary models of the new norm are being developed, which must meet different, sometimes contradictory requirements.

Of course, when creating such models it is necessary to resolve a number of issues related to the scope and content of the disposition of the new rule, its sanctions, the relationship with current criminal, criminal procedure, correctional labor legislation.

Having formulated contradictory requirements to the criminal law norm as two opposite poles, the interval in which the best solution should be found will be between them, the so-called optimal norm will be created.

The author notes that a solution can be found that meets both conflicting requirements, for example, by creating two or more interconnected institutions. Thus, considering the basis of criminal liability is the act itself, we construct the composition of the crime, where the identity of the offender is reflected only by some formal features. The existence of a *corpus delicti* is a necessary and sufficient ground for finding a person guilty and bringing him to criminal responsibility for the commission, but it is by no means sufficient for him to choose the appropriate measure of responsibility. At the same time, the institution of punishment in the first place is the identity of the offender. As a last resort, it should act if the main purpose of punishment is to correct and re-educate offenders. This compensates for the one-sidedness of the act as a basis for liability.

In other cases, conflicting requirements cannot be separated because they relate to the same institution, to the same issue. At the same time, it is impossible to find a solution that meets both opposite requirements at the same time. Thus, the disposition of the criminal law can not be both abstract and casuistic, the sanction - at the same time and severe and lenient. Obviously, the decision must be between these extremes: for example, the sanction must be moderately severe.

One of the main conditions for the optimality of legislation is reduced to compliance with the requirements of its internal coherence, as well as a number of related requirements: the absence of gaps in the law and the prohibition of prohibition; certainty and unity of terminology. If the interpretation of the meaning or significance of a term contained in a legal act may be difficult for its addressee, it is advisable to provide a legal definition of such a term, even if it leads to an increase in the text; expediency - the possibility of creating, amending and subsequently applying the provisions of criminal law, based on the needs of society and the state, to achieve certain goals, taking into account general legal principles within clearly defined legal limits, manifested in the construction of criminal law, determining their structure in the criminal law itself and establishing a relationship with other provisions of the Criminal Code.

Key words: law, justice, criminal responsibility, rights, responsibilities.